

Tässä artikkelissa käsitellään kuljetuspalvelua ja seuraavassa Memon numerossa henkilökohtaista apua.

Muistisairaiden ihmisten yhdenvertainen

oikeus vammaispalveluihin

Muistisairaiden ihmisten yhdenvertainen oikeus vammaispalveluihin ei toteudu kaikilla alueilla. Haasteet koskevat erityisesti vammaispalvelulain nojalla myönnettävää kuljetuspalvelua ja henkilökohtaista apua.

TEKSTI HENNA NIKUMAA, PROJEKTIJOHTAJA, SUOMEN MUISTIASIANTUNTIJAT RY, VIRVA RYYNÄNEN, ASIANTUNTIJA, MUISTILIITTO RY JA ELINA KOPONEN, PROJEKTIKOORDINAATTORI, SUOMEN MUISTIASIANTUNTIJAT RY

Yhdenvertaisuus lähtökohtana

Kaikilla on yhdenvertainen oikeus vammaispalvelulain nojalla myönnettäviin palveluihin. Iän eikä diagnoosinumeron perusteella saa asettaa ketään eriarvoiseen asemaan. Perustuslain mukaan ihmiset ovat yhdenvertaisia lain edessä. Yhdenvertaisuuslaissa kielletään syrjintä myös silloin, kun kyse on sosiaaliturvaetuksista. Jos kaksi henkilöä täyttää tietyn palvelun saamiselle laissa asetetut ehdot, heitä tulee kohdella samalla tavoin kiinnittämättä huomiota heidän välillään vallitseviin mahdollisiin muihin eroihin.

Muistisairaiden ihmisten yhdenvertainen oikeus vammaispalveluihin ei kuitenkaan toteudu kaikilla alueilla. Muistisairaudesta aiheuttamaa kognitiivisen

toimintakyvyn heikentymää ei aina pidetä riittävänä perusteena joidenkin tukimuotojen myöntämiselle.

Kuljetuspalvelut

Kuljetuspalveluja kunta voi myöntää joko sosiaalihuoltolain tai vammaispalvelulain (Laki vammaisuuden perusteella järjestettävistä palveluista ja tukitoimista 380/1987) perusteella. Vammaispalvelulaki on toissijainen laki, ja se tulee sovellettavaksi ainoastaan tapauksissa, joissa muistisairas ihminen ei saa riittäviä palveluja muun lain nojalla - esimerkiksi juuri riittäviä kuljetuspalveluja sosiaalihuoltolain nojalla.

Sosiaalihuoltolaki on juuri uudistunut

ja lakiin on kirjattu uusi pykälä liikkumisen tuesta (23 §). Siinä säädetään liikkumisen tuen järjestämisestä henkilöille, jotka eivät kykene itsenäisesti käyttämään julkisia liikennevälineitä alentuneen toimintakyvyn, sairauden, vamman tai muun vastaavanlaisen syyn perusteella ja jotka tarvitsevat palvelua asioimisen tai muun jokapäiväiseen elämään kuuluvan tarpeen vuoksi. Hallituksen esityksen (HE 164/2014) pykäläperustelujen mukaan liikkumisen tukea tulisi myöntää etenkin sellaisille ikääntyneille, jotka tarvitsevat liikkumisen tukea ikääntymiseen liittyvän toimintakyvyn heikentymisen johdosta.

Sosiaalihuoltolaissa ei ole liikkumisen tuen määrästä tarkempia säännöksiä. Usein muistisairaajat ihmiset eivät saa so-

Tällä hetkellä vammaispalvelulaki on uudistuksen alla. Asialle nimetyn työryhmän tehtävänä on sovittaa yhteen nykyinen vammaispalvelulaki ja kehitysvammalaki uudeksi vammaispalveluja koskevaksi erityislaiksi eri vammaryhmien yhdenvertaisten palvelujen turvaamiseksi.

siaalihuoltolain perusteella ihmiset riittävästi matkoja tarpeisiinsa nähden, mutta eivät joko tiedä olevansa oikeutettuja hakemaan lisämatkoja vammaispalvelulain nojalla tai hakevat, mutta eivät saa. Vammaispalveluasetuksen kuljetuspalvelujen määrittämää (5 §) vaikeavammaisuudesta on nimittäin perinteisesti tulkittu pitkälti sairauden tai vamman aiheuttaman fyysisen kävelykyvyn perusteella, mikä ei aina ole suosiollinen muistisairaalle ihmiselle. Muistisairas ihminen voi kyetä hyvin kävelemään esimerkiksi matkan lähimmälle joukkoliikennepysäkille. Arjessa sairaus tulee kuitenkin jossain vaiheessa esteeksi, eikä sairastunut enää kenties tunnista oikeaa pysäkkiä, suoriudu lipun ostamisesta tai muista, missä hänen piti jäädä pois.

Tällä hetkellä vammaispalvelulaki on uudistuksen alla. Asialle nimetyn työryhmän tehtävänä on sovittaa yhteen nykyinen vammaispalvelulaki ja kehitysvammalaki uudeksi vammaispalveluja koskevaksi erityislaiksi eri vammaryhmien yhdenvertaisten palvelujen turvaamiseksi.

Oikeustapauksia

Oikeustapauksia tarkasteltaessa löydettiin ratkaisuja (esim. KHO 1998:2524 ja Hämeenlinnan HAO 12.3.2007 07/0182/3), joissa vaikeavammaisena pidettiin henkilöä, jolla ei ollut fyysistä vammaa, joka olisi vaikuttanut hänen kävelykykyynsä ja liikkumiseensa. Näihin oikeustapauksiin nojaten voidaan lähtökohtaisesti päätellä, ettei vammaispalvelujen kuljetuspalvelujen saaminen voi olla kiinni fyysisestä kyvystä kävellä.

Oikeustapauksista löytyy myös ratkaisuja, joissa nimenomaan Alzheimerin tautiin sairastunutta on tarkasteltu vaikeavammaisena suhteessa kuljetuspalveluihin. Aiemmin nämä ratkaisut ovat kuitenkin hajaantuneet sen mukaan, onko sairastuneella ollut muita sairauksia tai vammoja, joiden vuoksi hän olisi ollut estynyt käyttämästä julkisia liikennevälineitä. Esimerkiksi vuoden 2005 kahdessa tapauksessa (KHO 2005:1399 ja 1400) Alzheimerin tautia sairastanutta ei katsottu vaikeavammaiseksi suhteessa kuljetuspalveluihin, mitä onkin usean kunnan sosiaalityössä pidetty ohjenuorana. Toisaalta kahdessa muussa (KHO 2006:572 ja 1999:442) muistisairas ihminen taas katsottiin vaikeavammaiseksi, joskin toimintakyvyn vaikutti toisessa myös hui-maus ja toisessa lonkan murtuma.

Tuore oikeustapaus (KHO 2014:3766) näyttää nyt kuitenkin selkeyttävän linjaa. Tapauksessa Alzheimerin tautia sairastava henkilö pystyi kävelemään itsenäisesti ilman apuvälineitä, muttei kyennyt käyttämään julkista joukkoliikennettä muistisairaudestaan johtuvien orientaatio-, hahmottamis- ja muistivaikeuksien vuoksi. Ratkaisussa ko. henkilö katsottiin vaikeavammaiseksi ja todettiin, ettei kulje-

tuspalvelun saaminen edellyttä ns. fyysistä vammaa. Palvelu voidaan myöntää myös kognitiivisen toimintakyvyn alentumisen perusteella. Sillä seikalla, miten henkilö mahdollisesti selviytyy avustettuna, ei katsottu olevan asiassa merkitystä.

Iällä ei myöskään tule olla merkitystä päätöksiä tehtäessä. Vammaispalvelulaissa eikä -asetuksessa ole ikärajoja. Iän merkityksestä vammaispalveluihin on löydettävissä muutamia oikeustapauksia (esim. KHO 1998:134, KHO 2012:59 ja 60), joissa vaikeavammaisen korkea ikä ei ollut kuljetuspalvelujen esteenä. Myös eduskunnan oikeusasiamies on ratkaisussaan (EOA 28.2.2007 Dnro 929/4/05) todennut ettei vaikeavammaisuutta arvioitaessa henkilön iällä ole merkitystä. Yli 65-vuotiailla vaikeavammaisilla on samanlainen oikeus kuljetuspalveluihin kuin muillakin vaikeavammaisilla.

Lopuksi

Etenevä muistisairaus ei kuulu normaaliin ikääntymiseen. Muistisairaus aiheutuu fyysisistä, mutta päällepäin näkymättömistä muutoksista aivojen alueella. Vamman näkymättömyys ei saa olla este palvelujen saamiselle. Etenevää muistisairautta sairastavilla on yhdenvertainen oikeus vammaispalveluihin. Vammaispalvelulaki tai -asetus ei sisällä mitään sairaus- tai vammaluetteloa eikä mikään diagnoosi ole sinällinsä syy myöntää eikä hylätä hakemusta, vaan toimintakyvyn, palvelutarpeen ja yksilöllisen tilanteen tulee ratkaista.

Iällä ei myöskään tule olla merkitystä päätöksiä tehtäessä.

Kirjallisuutta

Ahola S & Konttinen J-P. Uudistuva vammaispalvelulaki. Oikeus henkilökohtaiseen apuun vahvistuu. *Assistentti-info. Vaasa: Arkmedia, 2009.*

Asetus vammaisuuden perusteella järjestettävistä palveluista ja tukitoimista 1987/759

HE 166/2008. Hallituksen esitys Eduskunnalle laeiksi vammaisuuden perusteella järjestettävistä palveluista ja tukitoimista annetun lain sekä sosiaali- ja terveydenhuollon asiakasmaksuista annetun lain 4 §:n muuttamisesta

HE 164/2014. Hallituksen esitys eduskunnalle sosiaalihuoltolaiksi ja eräksi siihen liittyviksi laeiksi.

Laki vammaisuuden perusteella järjestettävistä palveluista ja tukitoimista 1987/380

Nikumaa H. Muistisairas sosiaaliturvan asiakkaana. *Opinnäytetyö. Ylempi ammattikorkeakoulututkinto. Tampereen ammattikorkeakoulu, 2010.*

Mäki-Petäjä-Leinonen A & Nikumaa H.

Ajoissa apua? - näkökulmia muistisairaahan ihmisen oikeuksien toteutumiseen. *Teoksessa Pajukoski, M. (toim.) Pääseekö asiakas oikeuksiinsa? Sosiaali- ja terveydenhuollon ulkopuoliset tekijät -työryhmä, raportti III. Terveys- ja hyvinvoinnin laitos. Raportti 2010;19:79–101.*

Räty T. Vammaispalvelut. *Vammaispalvelujen soveltamiskäytäntö. Kynnys ry. Vaasa: Arkmedia, 2010.*

Sosiaalihuoltolaki 710/1982

Suomen perustuslaki 1999/731

Yhdenvertaisuuslaki 2004/21

Täsmennys ja korjaus viime numeron artikkeliini

Kirjoitin Memoon 4/2014 artikkelin työikäisten muistisairauksista. Kerroin työntekijöistä, joilla oli lieviä kognitiivisia vaikeuksia, mutta ei etenevää muistisairautta, ja joilla oli vaikeuksia työllistyä. Eräs lukija tarttui aivan oikein lauseeseeni ”Henkilö on saattanut selvitä erinomaisesti yksinkertaisista työtehtävistä esimerkiksi varastomiehenä tai kotihoidossa, mutta vuosien mittaan työtehtävät ovat vaikeutuneet (varastokirjanpito tietokoneelle, monimutkaistunut lääkkeenjako).”

En suinkaan tarkoittanut tällä, että kotihoidon normaalit tehtävät ovat yksinkertaisia eivätkä edellytä korkeaa ammattitaitoa. Kyse oli tilanteista, joissa tietyiltä kyvyiltään (esimerkiksi matemaattisilta vaikkakaan ei sosiaalisilta taidoilta) heikommin varustautuneet henkilöt olivat aiemmin voineet toimia avustavissa tehtävissä kotihoidossa esimerkiksi työparin kanssa, tai olivat kyenneet auttamaan asiakkaita yksinkertaisissa askareissa, mutta tehokkuusvaatimusten lisääntyessä eivät selvinneet itsenäisestä työskentelystä. Näin nimenomaan siksi, että kotihoidon tehtävät ovat korkeaa ammattitaitoa vaativia. Arvostan tätä työtä kovasti. Olen pahoillani epäselvästä muotoilusta.

Kati Juva

LT, dosentti, neurologian erikoislääkäri